

"Tieslietu ministrijas skaidrojums par iespējamā pedagogu streika tiesiskajām sekām - bērnu perspektīva"

Bērnu tiesības uz mācībām ir līdzvērtīgas skolotāju tiesībām uz atbilstošu atalgojumu. Bērniem nav savas arodbiedrības, taču tas nenozīmē, ka var tikt pārkāptas bērnu labākās intereses. Satversmes tiesa uzsver, ka tieši bērnu labākās intereses ir prioritāras jebkurā nolēmumā.

Izglītības process ietver sevī divas puses – tos, kas māca un tos, kas mācās. Viena puse saņem izglītību, bet otra to nodrošina. Vieni maksā par izglītību ar nodokļiem, bet citi saņem atlīdzību no šiem nodokļiem. Viena puse pakļaujas prasībām pēc izglītības, bet otra puse izvēlas karjeru, kas saistīta ar pienākumu šo izglītību sniegt. Vienai no šīm pusēm nav kolektīvās balss - arodbiedrības atbalsta, bet otrai šāda iespēja ir. Šis ir vienkāršots skaidrojums, lai ilustrētu, ka izglītības procesā sastopas divas puses, katrai no kurām ir savas konstitucionālās tiesības. Ja vienas no šīm pusēm nav, tad izglītības process, kādu mēs to pazīstam, nav iespējams. Izglītības procesa nodrošinātāji, kā nodarbinātie, bauda to aizsardzību, ko paredz darba tiesības – apvienoties arodbiedrībās, piedalīties tās organizētajos pasākumos, tostarp streikos. Visās Eiropas valstīs konstitucionālās tiesības aizsargā abas izglītības procesā iesaistītās puses: gan tiesības streikot, bet bērniem – tiesības uz izglītību. Tāpēc abu pušu tiesības var nonākt tiesiskā sadursmē, ja vien netiek ņemts vērā bērna labāko interešu princips.

Šis princips jaunā redakcijā nostiprināts Bērnu tiesību aizsardzības likumā (2021.gada 11.novembris) noteic, ka identificējot bērna labākās intereses, nepieciešams tiekties uz bērna situācijas ilgtspējīgu risinājumu, atbilstoši situācijai ņemot vērā, cik lielā mērā veicamie pasākumi nodrošina bērna vajadzībām un spējam atbilstošu izglītību. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, un visās darbībās attiecībā uz bērnu prioritāras ir viņa tiesības un vislabākās intereses. Turklāt bērna tiesības un likumiskās intereses tiek skartas ne tikai tad, kad lēmums jāpieņem tieši attiecībā uz bērnu, bet arī tad, kad lēmums var būt tikai attiecināms uz bērnu vai var netieši skart bērnu. Jebkuras citas prioritātes atzīšana bez nopietna iemesla un attaisnojuma nav pieļaujama (spriedums lietā Nr. 2019-01-01 23.1. punkts). Tādējādi izglītības nodrošinātājiem, pieņemot lēmumus par metodēm savu tiesību aizstāvībai, ir jārikojas veidā, kas nav pretrunā ar bērnu labākajām interesēm. Šādā pašā veidā jārikojas arī valdībai iesaistoties komunikācijā ar izglītotājiem, vedot sarunas, kuru mērķis ir nepieļaut streiku kā galējo līdzekli, bet rast abpusēju risinājumu.

Virknē valstu notiek izglītības speciālistu streiki un to iemesli ir dažādi – ne vien algu un slodzes jautājumi, bet, piemēram Kanādā 2014.gadā notika streiks ar prasībām samazināt klasēs esošo bērnu skaitu un sniegt lielāku atbalstu bērniem ar speciālām vajadzībām izglītības procesā. Vācijā vairāk kā pusei izglītības sektora speciālistiem, kā algotām personām no valsts budžeta, nav atļauts streikot. 2018.gadā vairāki Vācijas skolotāji bija iesnieguši konstitucionālo sūdzību, kura tika noraidīta, norādot, ka streiku aizliegums valsts sektorā strādājošiem netiks mīkstināts. Ungārijā šā gada sākumā pieņemti vairāki lēmumi par izglītības darbinieku streiku ierobežošanu.

Izglītības procesā iesaistīto pušu konstitucionālo tiesību sadursmi ir pētījuši virkne juristu un citu speciālistu. Rezultātā ir nonākts pie secinājuma, ka abu tiesību realizācijas līdzsvars ir iespējams, ja abas puses pieturās pie tiesību principiem un samērīguma. Tas, vai izglītotāju tiesību aizsardzības process noritēs bērnu labākajās interesēs ir pilnībā pieaugušo rokās. Tāpēc tiek ieteikts tiesību aizstāvībai izvēlēties samērīgas metodes - mediāciju, koncentrēties uz sarunu vešanu, pieņemt kompromisus, kurus puses piedāvā, atstājot streiku, kā galēju līdzekli, ja sarunas pilnībā nevainagojas ar rezultātiem. Streiks pieļaujams tikai tādos gadījumos, ja valdība pilnībā ignorē izglītības speciālistu vajadzības, un arī tad tiek ieteikts – neorganizēt šādus pasākumus eksāmenu laikā, bet koncentrēties uz vasaras mēnešiem; nodrošināt bērniem iespēju būt skolās/klasēs/pirmsskolās un nodarboties ar citām aktivitātēm, neslēdzot skolas.